

Reaktah jñh dienesjñh

Gosse akte almetje demensediagnovsem åådtje jñh dan gaavhtan viehkiem daarpesje, gellie reaktah sijhtieh sjyõhtehke årrodh dovne skiemtjijasse jñh lihke fualhkan. Golme laakh leah joekoen vihkeles gosse lea stuvremen bijre skiemtjijen reaktijste jñh healsoe – jñh hoksedienesjen diædti jñh åliedimmiej bijre:

- Skiemtjije- jñh utnijereaktalaake
- Healsoe- jñh hoksedienesjelaake
- Sjïerehealsoedienesjelaake

Skiemtjije- jñh utnijereaktalaake

- Buerkeste mah reaktah akte almetje åtna healsoe- jñh hoksedienesjidie – maahta reaktah årrodh dovne staeriesdåakteren, tjïelten jñh skiemtjegåetien luvnie.

Akte reakta daerpies biævnesñh åådtjodh aktene hammosne mah leah sjïehtedamme skiemtjijen kultuvre- jñh giæletsehkan ihke skiemtjije edtja sisvegem biævnesinie guarkedh. Healsoebarkijñh mah saemiestieh jallh toelhke maæhtieh gujht daerpies råajvarimmieh årrodh juktie daam reaktam illedh skiemtjijidie saemien kultuvre- jñh giælemaadtojne.

Saemielaaken § 3-5 reaktam vadta viehkiem åådtjodh saemien giælesne dastegh dam sæjhta, voenges jñh regijonaale byõgkeles healsoe- jñh sosijaaleinstitusjovnine saemien reeremedajvesne.

Healsoe- jñh hoksedienesjelaake

- Buerkeste gaskem jeatjah mah healsoe- jñh hoksedienesjñh tjïelte edtja faalehtidh.

Sjïerehealsoedienesjelaake

– Buerkeste maam diædtide sjïerehealsoedienesje åtna, gaskem jeatjah skovhten bijre skiemtjegåatan jñh gosse lea skiemtjegåetesne.

Dienesji bijre syõkedh

- Almetje maahta jñjtje syõkedh tjïelten dienesji bijre
- Lihke fuelhkie maahta syõkedh jis luhpiedimmie gååvnese
- Akte nammoehtamme åelie maahta reaktam utnedh syõkedh bieleden luhpiedimmie

Almetjñh demensine, seammalaakan goh gaajkhk jeatjebh, reaktam utnieh daerpies dienesjñh åådtjodh dovne tjïelteste jñh sjïerehealsoedienesjistie. Fïereguhten daerpiesvoete stuvrie mejtie dienesjidie almetje reaktam åtna. Dienesjidie sjïerehealsoedienesjen sisnjelen, mah eah leah faahketji viehkie, lea daerpies saæhtieinie dåaktaristie jallh jeatjah sjïeredåaktaristie.

Akte almetje mij tjïelten dienesjñh daarpesje maahta jñjtje syõkedh dej dienesji bijre mejtie dihte vaajtele. Seammalaakan akte nammoehtamme åelie maahta darjodh mij mandaatem åtna dennie persovneles suerkesne. Aaj jeatjebh maæhtieh dienesji bijre syõkedh utniji åvteste, vuesiehtimmien gaavhtan lihke fuelhkie, men dellie akte tjaaleldh luhpiedimmie tjuara gååvnesidh dehtie almetjistie man åvteste syõkoe. Jalhts luhpiedimmie ij gååvnesh, akte ohtseme dienesji bijre utnijen lihke fuelhkeste sæjhta åajvahkommes kriævedh tjïelte diædtem åådtje goerehtidh mejtie daerpies dienesjigumie. Jis utnije ij sijht dehtie dienesjidie dåastodh mejtie tjïelte veanhta lea daerpies, tjïelte ij maæhtieh dej dienesjigujmie niærhkedh bieleden akte sjïere reaktavåarome gååvnese.

Gellie dienesjefaalenassh edtjeh gååvnesh gaajkhine tjïeltine, mearan jeatjah faalenassh maæhtieh jeerehtidh tjïelteste tjïeltese. Tjïelten lea diædte bihkedimmie vedtedh, jñh dovne skiemtjije jñh lihke fuelhkie maæhtieh govlesadtedh tjïeltine juktie biævnesñh jñh viehkiem åådtjodh dienesji bijre syõkedh.

Gosse lea syõkeme dienesji bijre hiejmesne, jallh skiemtjegåetiesijien bijre mij bijjelen 14 biejjieh vaasa, tjïelte edtja nænnoestimmie darjodh mij seedtesåvva ohtsijasse. Jis guhkebe vaasa goh aktem askem ohtsemem giætedidh, edtja åvtelhbodti vaestiedassem seedtedh gusnie veanhtadamme giætedimmietijje tjåådtje.

Tjïelte nænnoste mah dienesjñh fiereguhte skiemtjije edtja utnedh, men skiemtjije edtja govlehtoevedh, jñh dienesjefaalenasse edtja dan gåhkese gåarede dorjesovvedh skiemtjijie ektine. Jis skiemtjije ij jååhkesjimmiemahtoem utnieh, skiemtjijen lihkemese fuelhkie reaktam åtna viehkie årrodh skiemtjese.

Sjyöhtehke dienesjh/faalenassh

Daah dienesjh jñh faalenassh maehtieh sjyöhtehke årroddh, men aaj jeatjah faalenassh mah maehtieh vadtasovvedh:

Salkehtimmie jñh diagnovsebiejeme demenseskiemtjelasseste

dorjesávva åajvahkommess staeriesdåaktaristie, men aaj sjjerehealsoedienesjisnie.

Dæjpeles viehkie maahta viehkie årroddh hiejmesne goh bisseddh jallh maalestakhh sjiehteladtedh.

Dihthe tjielte man sisnie skiemtjije orre maahta bievnedh mah faalenassh tjielte åtna.

Viehkesjimmie maahta vadtasovvedh dejtie mah joekoen leevles hokselaavenjassh utnieh. Viehkesjimmie sæjhta jeenjemasth årroddh skiemtjije åådtje skiemtjehiejmesne årroddh aktem ånehks boelhkem, guktie lihke fuelhkie hokselaavenjasside slyöhpoe aktem boelhkem.

Dåarjoehtæjja lea akte faalenasse almetjidie mah viehkiem daarpesje mubpiej almetjigujmie årroddh jñh meatan årroddh kultuvrelle dååjresinie.

Hiejmesujhteme maahta viehkie gåetesne årroddh vuesiehtimmiem gaavhtan saejrieh jurjedh jallh bådtjah vedtedh jallh jeatjah healsoeviehkie skiemtjijidie mah eah jñjtj maehtieh healsoedienesjisnie minnedh.

Skiemtjehiejmesijje sæjhta jeenjemasth sjyöhtehke årroddh easkah gosse skiemtjije sujhtemem daarpesje abpe dygnem jñh ij gosse ij leah vielie jearsoes dienesjh hiejmesne vedtedh.

Fysioterapije maahta daerpiesvoeten mietie vadtasovvedh skiemtjijen hiejmesne, fysioterapijen lokaaline jallh skiemtjehiejmesne.

Baeniehealsoedienesjh jñh hijven njaelmiehealsoe leah vihkeles gaajhkesidie, aaj almetjidie demensine. Hijven baenietaatuse maahta heerredidh olles skiemtjije vaejvieh åådtjoeh jñh dusmies domth, dåeriesmoerh beapmojne åådtjoeh jñh stråarkan domth. Skiemtjij mah hiejmesujhtemem åådtjoeh mij bijjelen golme askh reaktam utnieh namhtah baeniebåehtjierdimmiem åådtjodh.

Voenges baeniehealsoedienesje maahta vielie bievnesh vedtedh.

Sjjerehealsoedåarjoe leah sjyöhtehke gosse almetjij demensine healsoedienesjh daarpesjeh mah eah tjieltesne vadtasovvh. Dellie skiemtjije edtja saehtemem åådtjodh sjjerehealsoedienesjasse.

Hoksedåarjoe maahta vadtasovvedh lihkesadtjide jñh mubpide mah joekoen leevles hokselaavenjassh utnieh akten almetjasse skiemtjelassine jallh funksjovnegiehpiedimmine, v.g. demense. Tjielte vuarjesje mejtie hoksedåarjoe lea akte eensie jñh maereles faalenasse, jallh mejtie edtja buerebh jeatjah dienesjh faalehtidh.

Iktedæjja jñh individuelle soejkesje akte reakta skiemtjijidie mah guhkies jñh iktedamme dienesjh daarpesjeh jienebi giehtelimmijste. Skiemtjij mah individuelle soejkesjem sijhtieh maehtieh tjieltine gaskesadtedh.

Skiemtjine årroddh, jallh hoksem vedtedh akten almetjasse mij lea skiemtjine, maahta aaj reaktam vedtedh jeatjah ekonomeles dåarjoeöörnegidie. Datne maahta NAV:ine gaskesadtedh juktie vielie bievnesh åådtjodh maadthdåarjoen jñh viehkiedåarjoen bijre. daate lea dåarjoe mah maehtieh vadtasovvedh lissimaaksojne mah leah skiemtjelassen gaavhtan, jñh sjjere sujhteme- jñh vaaksjomedarpiesvoetine.

TT-kåarhte akte öörnege mij maahta giehpebe skovhtem vedtedh. Ij leah akte reakta. Fylhkentjielte jallh tjielte maahta vielie bievnesh öörnegen bijre dov fylhkesne.

Laejhtemenuemie

Dastegh åhtsa jñh ij dejtie dienesjidie åådtjoeh mejtie veanhta satne daarpesje, maahta dam laejhtedh. Edtja voestegh laejhtemem seedtedh tjieltesse. Jis ij tjielte sov sjæjsjalimmiem jarkoeh jñh faalenassem vedtieh maam skiemtjije vaajtele, tjielte edtja laejhtemem staatehaaltoejasse seedtedh. Dastegh almetje lea saehteme sjjerehealsoedienesjasse jñh nyöjhekemem åådtje, maahta akten orre vuarjasjimmien bijre birredh. Dastegh jienebh gyhtjelassh demensen jñh reaktaj bijre, åtna maahta gaskesadtedh tjieltine, skiemtjije- jñh utnijetjirkijinie jallh staatehaaltojne juktie vielie bievnesh åådtjodh.

Hammoedamme Healsoe- jñh sosijaalegoevtesistie, Finnmaarhken Fylhkenålma jñh filmen sjjekenisnie Demense jñh reaktah (2015) Båarastimmie, hammoedamme Healsoe- jñh sosijaalegoevtesistie, Vestfolden Fylhkenålma.

Nasjonal kompetansetjeneste for Aldring og helse lea teema-aarhkem dorjeme stillemen mietie Healsoedirektoraateste jñh lea akte bielie lihkefuelhkieråajvarimmijste Demensesoejkesjisnie 2020.

Bæjhkohtamme: 17.01.18.

Orrestaheme: 07.02.25